
U POTRAZI ZA DRUGAČIJIM MODELOM

Muzej suvremene umjetnosti Barcelone – MACBA

NATALIJA BAJS □ Krear - savjetovanje u kulturi, Zagreb

IM 41 (1-4) 2010.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl.1. *Allen* unutar srednjovjekovne četvrti Raval
MACBA © Javier Tles, 2004.

U jednom je novinskom članku s početka 1987¹. Richard Meier, prestižni newyorški arhitekt s dugim popisom realiziranih muzejskih građevina, najavio kako predviđa da će novi Muzej suvremene umjetnosti, za koji je upravo bio primio izravnu narudžbu, na Barcelonu imati sličan učinak kao Centre Pompidou na pariški Marais.

Gradnja nove muzejske zgrade bila je, međutim, samo dio opsežnog projekta urbane regeneracije zapuštene i deliktivne četvrti El Raval i njezine transformacije u jednu od pet *muzejskih četvrti*² Barcelone koja se temeljila na uravnoteženom raspoređivanju kulturnih institucija kao strateških elemenata lokalnog razvoja diljem grada.

Budući da političko-ideološka, ekonomska i socijalna komponenta bez sumnje imaju presudnu važnost za osnivanje muzeja MACBA, nužno je barem u kratkim crtama analizirati tadašnje regionalne i lokalne strategije kojima se nastojala promovirati katalonska povijesna memorija na (inter)nacionalnoj razini, ali i potaknuti razvoj

sektora koji se počeo konsolidirati kao jedan od temelja gradske ekonomije, tj. turizma.

Cijela je Španjolska 1980-ih prolazila kroz razdoblje demokratizacije i priznanja statusa autonomnih provincija, što se u kulturi odrazilo procesima decentralizacije i rekonstrukcije nacionalnih identiteta pojedinih autonomija.

Tako je između 1986. i 1995. osnovano i otvoreno sedam novih muzeja posvećenih suvremenoj umjetnosti³, što je posljedica političkih inicijativa za stvaranje pozitivnog imidža grada i revitalizacije socioekonomski marginaliziranih četvrti.

Neki od tih muzeja smješteni su u postojeće, povijesne i za novu namjenu prilagođene zgrade, dok su za druge izvedene spektakularne “građevine s potpisom” svjetski priznatih arhitekata, koje su bile namijenjene izlaganju malih i nepretencioznih, a katkad i nepostojećih zbirki suvremene umjetnosti.

1 Razgovor s Richardom Meierom objavljen je u dnevnim novinama *La Vanguardia* od 29. siječnja 1987.

2 Dokumentom naslovljenim Plan muzeja iz 1985. (*Pla de Museu*) Gradsko vijeće Barcelone odredilo je smjerove djelovanja prema kojima je unutar morfologije grada strukturirano pet velikih osi za smještaj muzejskih infrastruktura: brdo Montjuïc, Raval, Gotička četvrt, La Ribera, Ciutatella.

3 □ Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía (MNCARS, Madrid),

□ Instituto Valenciano de Arte Moderno (IVAM, Valencia),

□ Centro Atlántico de Arte Moderno (CAAM, Gran Canaria),

□ Museo Extremeño e Iberoamericano de Arte Contemporáneo (MEIAC, Badajoz),

□ Centro Andaluz de Arte Contemporáneo (CAAC, Sevilla),

□ Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA, Barcelona),

□ Centro Gallego de Arte Contemporánea (CGAC, Santiago de Compostela),

□ Museo Guggenheim (Bilbao).

sl.2. Plaça dels Àngels i glavno pročelje muzeja MACBA

MACBA © Rafael Vargas, 2009.

sl.3. Dio glavnog pročelja muzeja MACBA

MACBA © Rafael Vargas, 2009.

Nakon tog prvog vala tendencija je nastavljena do danas, tako da u Španjolskoj gotovo i nema većega grada koji "drži do sebe" a da ne posjeduje muzej ili barem centar za suvremenu umjetnost.

Ključni element revitalizacije Raval

Museu d'Art Contemporani de Barcelona ni po čemu nije bio iznimka: nasuprot tradicionalnom poimanju muzeja kao institucije koju ponajprije određuje njezina zbirka, MACBA je osnovana 1986. odlukom Grada i tek je u idućim godinama, najprije prilično nesustavno i nekritično, počela stvarati zbirku.

Mnogo je veća pozornost pripala samoj građevini: prema urbanističkom planu koji je predviđao regeneraciju 3 km² Raval, četvrti uzduž zapadne strane najprometnije turističke ulice Ramble, muzej MACBA smješten je u neposrednoj blizini još nekoliko novih kulturnih institucija, na mjestu dotrajalih skladišta nekadašnje ubožnice Casa de la Caritat. Zajedno sa susjednim centrom za suvremenu kulturu (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, CCCB) dodijeljena mu je ključna uloga u rehabilitaciji kulturno-turistički nezanimljive i nesigurne, ali i izvrsno locirane četvrti srednjovjekovne konfiguracije uskih ulica i velike gustoće stanovništva, koja se dugo vremena nazivala i "kineskom četvrti" zbog mnoštva imigrantskih stanovnika. S namjerom "prozračivanja" osmišljeni su trgovi te stvoreni uvjeti za nove poduzetničke i komercijalne aktivnosti: hoteli, podzemna parkirališta, umjetničke radionice i trgovine, kafići i restorani te

prostori za razne turističke i kulturne sadržaje. Kritičari urbanističkog zahvata naglašavali su kako je ponajprije riječ o urbanoj estetizaciji bez realnog poboljšanja kvalitete života autohtonih socijalnih grupa i njihove identifikacije s novim sadržajima. Bilo kako bilo, Raval

se u samo nekoliko godina iz neprivlačne i deliktivne četvrti transformirao u jedno od središta turističkoga i umjetničkog života grada.

Meierov Alien

Realizacija projekta Richarda Meiera započela je u rujnu 1990., a MACBA je javnosti otvorila vrata krajem travnja 1995., te su se u idućim mjesecima posjetitelji mogli diviti isključivo arhitekturi jer je do prvog postava od 18 umjetničkih djela muzej sedam mjeseci nakon službenog otvorenja bio - prazan.

Inspirirana Le Corbusierom te volumenom i formom u snažnom kontrastu s okruženjem, građevina je postavljena transversalno na Casa de la Caritat s CCCB-om, oblikujući tako dva trga. Prvi, Plaça dels Angels, ispred glavnog pročelja, danas je omiljeno okupljalište *skatera*, a s unutarnjim dvorištem na začelju Muzeja povezan je lagano zakrivljenim pješačkim prolazom uz ulazni atrij. Iako na prvi pogled djeluje kao strano tijelo u okolnome urbanom tkivu, ponajprije zbog sjajno bijelih i ostakljenih ploha pročelja, kombinacijom geometrijskih linija glavnog bloka i zaobljenih elemenata na oba kraja ostvaruje se interakcija unutarnjih i vanjskih prostora. Oba cilindrična volumena protežu se kroz sve četiri etaže (od kojih je jedna podzemna te, uz iznimku auditorija, zatvorena za javnost) i u njima se, jednako kao i u središnjem bloku, nalaze izložbeni prostori. Sedam etaža manjeg bloka, odijeljenoga pješačkim prolazom, namijenjeno je uredi-

sl.4.-5. Pogled na pročelje muzeja iz jedne od bočnih ulica
MACBA © Rafael Vargas, 2009.

ma i administraciji, a samo su specijalizirana knjižara u prizemlju i kafić na prvom katu otvoreni za posjetitelje.

Pročelje je od prilaznog trga odignuto granitnom platformom s prilaznim rampama, a isti način vertikalne komunikacije između izložbenih prostora primijenjen je i s unutarnje strane staklenog pročelja, odakle se pruža zanimljiv pogled na okolne građevine.

Odnos prema svjetlosti najpoetičniji je te istodobno i najpolemičniji dio projekta. Reprezentativan atrij koji se proteže kroz sve tri etaže, neprekidno je "okupan" južnim, mediteranskim suncem, čiji se intenzitet dodatno pojačava zbog reflektirajuće bjeline zidova. Prema originalnom projektu, izložbeni su prostori od atrija bili odijeljeni samo nizom panela koji su djelomično filtrirali svjetlost s pročelja, ali nedovoljno za konzervacijske zahtjeve za zaštitu umjetnina, te je projekt naknadno izmijenjen zatvaranjem galerija punim zidom.

Danas MACBA raspolaže dvama dodatnim prostorima unutar kompleksa samostana Convent dels Àngels, na južnoj strani prilaznog trga: 2006. stara je crkva samostana, izgrađena u 16. st. u gotičkom stilu, pretvorena u izložbeni prostor, a Dokumentacijski je centar (Centre d'Estudis i Documentació) krajem 2007. sa sedmog kata Meierove zgrade preseljen u nekadašnje južno krilo samostana. Osim knjižnice s više od 64 000 dokumenata različitih formata, centar ma i bogatu arhivu te organizira aktivnosti koje obogaćuju izložbeni program Muzeja s ciljem promidžbe, istraživanja i širenja znanja o suvremenom stvaralaštvu.

sl.6.-7. Atrij s rampama za vertikalnu komunikaciju
MACBA © Rafael Vargas, 2008.

S legalnog stajališta, MACBA je prilično rijedak primjer sinergije javnoga i privatnog sektora: 1987. grupa katalonskih poduzetnika i tvrtki osnovali su Fundaciju MACBA, a sljedeće je godine utemeljen konzorcij koji osim Fundacije obuhvaća i Gradsko vijeće Barcelone i Vladu Katalonije. Javne su institucije pritom zadužene za osiguravanje godišnjih tekućih troškova rada Muzeja, a Fundacija je odgovorna za njegov menadžment i prikupljanje sredstava za proširenje muzejske zbirke. U Fundaciji je danas aktivno 38 članova Patronata i 33 osnivačke tvrtke, koji osim davanja financijske potpore iz vlastitih izvora rade na privlačenju novih privatnih i korporativnih suradnika.

Tri ravnatelja - tri smjera

I dok izbor lokacije i arhitekta od samog početka nije bio upitan, muzeološki program i umjetnički projekt Muzeja razvijao se tako reći u hodu, te se tijekom prvih pet godina djelovanja mijenjao ovisno o aktualnoj upravi.

Prvi ravnatelj, Daniel Giralt-Miracle, imao je viziju klasičnog muzeja sa zbirkom koja bi omogućivala uvid u povijest katalonske suvremene umjetnosti, što je bilo osuđeno na neuspjeh zbog financijske nemogućnosti nabave djela potrebnih za takav diskurs.

Miquel Molins pokušao je usmjeriti interes Muzeja prema međunarodnoj sceni i tendencijama postmoderne umjetnosti, no za današnji ugled i orijentaciju muzeja zaslužan je treći ravnatelj, Manuel Borja-Villel, koji preuzima vodstvo 1998. i stvara *model MACBA*.

Ni MoMA ni Guggenheim

Negirajući dominantne modele newyorške MoMA-e s kronološkim, linearno-progresivnim konceptom nastalim 1930-ih i, s druge strane, marketinški usmjereni model tipa Guggenheima, koji se pojavljuje 1980-ih s globalizacijom i spektakularizacijom kulture, Borja-Villel odlučuje se za alternativnu reinterpretaciju umjetnosti nakon 1945. Želeći pretvoriti Muzej u "prostor za raspravu i konflikt", zauzima kritički odnos prema tradiciji modernih umjetničkih institucija, promišljajući ulogu muzeja unutar društva u kojemu djeluje. S obzirom na to da su Barcelona i ostatak Španjolske imali samo perifernu ulogu u stvaranju međunarodne umjetničke scene 20. stoljeća, interes MACBA-e okreće se stvaranju dvosmjernog odnosa Muzeja i Grada, povezujući izložbenim projektima umjetnike i socijalne pokrete te brišući granicu između umjetnosti i lokalne kulture. S muzeološkog stajališta, naglasak je na recikliranju međunarodnih konceptualnih pokreta 1970-ih godina, kojima se valoriziraju određene struje u umjetničkoj sredini Barcelone.

sl.8.-11. Snimke s izložbe *Desacuerdos* iz 2005.

© Arhiv MACBA

Borja-Villel, od 2007. predsjednik CIMAM-a⁴, 2008. preuzima mjesto umjetničkog ravnatelja madridskog MNCARS-a, a za njegova je nasljednika u međunarodnom natječaju izabran Bartomeu Marí, dotadašnji voditelj Odjela za povremene izložbe MACBA-e, koji ne poduzima radikalne promjene u smislu institucije, iako je najavio da je njegov koncept muzeja ipak manje intelektualan.

Zbirka, izložbe i aktivnosti

Stvaranje zbirke, organiziranje povremenih izložbi i provođenje programa aktivnosti prioriteta su u djelovanju Muzeja.

Zbirka je službeno osnovana 1997. potpisivanjem sporazuma između tri osnivačka tijela, što je svakako bilo prekasno da bi MACBA mogla težiti stvaranju antologijske zbirke bilo međunarodne, bilo katalonske umjetnosti 20. st. Prva stečena djela bila su neujednačene kvalitete i raznorodnih interesa, što je bilo posljedica nedefiniranosti politike otkupa, donacija osnivačkih tijela te višegodišnjih posudbi pojedinačnih kolekcionara. Danas je u zbirci više od 2 000 djela, a Fundacija, zajedno s umjetničkim vodstvom, godišnje odabere i financira kupnju onih za koje smatra da dopunjavaju ili kontrastiraju postojeći diskurs.

MACBA nema stalnog postava u uobičajenom smislu, već u pravilnim razmacima tematski predstavlja svoju zbirku, pri čemu je naglasak najčešće na posljednjim kupljenim djelima i njihovu odnosu prema ostatku zbirke. Stoga ti postavi obično nisu kronološki nego konceptualno (re)interpretiraju prošla zbivanja u interakciji sa sadašnjošću.

Povremene izložbe, često realizirane u suradnji s drugim nacionalnim i međunarodnim institucijama i kustosima, njih oko deset u godini, zaštitni su znak Muzeja i orijentirane su na retrospektivne prikaze stvaralaštva "manje zvučnih" imena te opsežne dokumentarno-istraživačko-tematske izložbe, među kojima su možda najpoznatije *Un teatre sense teatre* (2007.), s temom odnosa između kazališta i vizualne umjetnosti tijekom 20. st. i *Desacuerdos* (2005.), posvećena analizi odnosa umjetnosti i politike u Španjolskoj.

Aktivnosti poput predavanja, filmskih projekcija te višednevnih radionica i seminara nisu nužno vezane samo za aktualne izložbe, već slijede svoj zasebni program koji istražuje ulogu umjetnosti i odgovornost umjetnika u suvremenom društvu, proširujući područje interesa na umjetničke prakse povezane s humanističkim znanostima i kritičko-socijalnim intervencijama.

U toj liniji od 2006. MACBA organizira i dvogodišnji poslijediplomski studij *Programa d'Estudis Independents*, zamišljen kao alternativa i dodatak institucionaliziranome akademskom obrazovanju na području umjetnosti.⁵

Posjetitelji i zaposlenici

S prosječno 500 000 posjetitelja u godini, među kojima trećina razgleda "stalni" postav, a ostatak kupi ulaznicu samo za povremene izložbe, MACBA je redovito među najposjećenijim muzejima u Kataloniji.⁶ Jednako tako, o velikom sudjelovanju publike u aktivnostima Muzeja svjedoči podatak da samo Pomorski muzej privlači više sudionika (u MACBA-i oko 100 000 u godini).

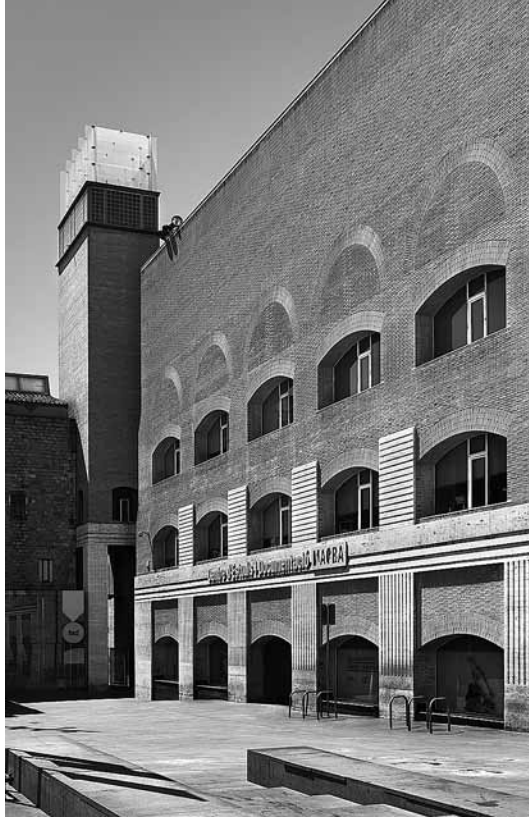
Od ukupno 40-ak stalno zaposlenih, s obzirom na važnost povremenih izložbi ne čudi što najviše njih radi upravo u Odjelu za povremene izložbe (pet kustosa, tri asistenta i glavni koordinator) i Odjelu dokumentacije

⁴ CIMAM, International Committee of ICOM for Museums and Collections of Modern Art.

⁵ Više o sadržaju i uvjetima studija na stranici Muzeja, www.machba.com

⁶ Prema statistikama objavljenima na web stranici Katalonske vlade (www.gencat.cat) za 2008., najposjećeniji je Museu Picasso s oko 1 300 000 posjetitelja u godini, a slijede Museu del Futbol Club Barcelona (1 200 000), te Fundació Joan Miró (1 000 000).

sl.12. Nekadašnji samostan pretvoren je u Dokumentacijski centar
MACBA © Rafael Vargas, 2009.

(četiri zaposlena), a slijede Odjel za marketing i Odjel za odnose s javnošću (svaki po četiri). Odjel zbirke zapošljava samo jednog kustosa i asistenta, ali zato u radu tog odjela, jednako kao i u svim ostalima, sudjeluju studenti srodnih fakulteta na praksi.

U svim ostalim segmentima uobičajeno je korištenje uslugama vanjskih suradnika odnosno tvrtki, primjerice za održavanje, sigurnost i vođenje grupa, a prema potrebi, u zahtjevnijim se projektima angažiraju restauratori, ekipe za montažu i koordinatori.

Primljeno: 19. svibnja 2010.

IN SEARCH OF A DIFFERENT KIND OF MODEL

THE MUSEUM OF CONTEMPORARY ART OF BARCELONA – MACBA

The construction of the new museum building for the Barcelona Museum of Contemporary Art was just a part of the extensive urban renewal project for the neglected neighbourhood of El Raval and of its transformation into one of the five museum quarters of Barcelona. This process was based on a balanced distribution of cultural institutions, strategic elements of local development, through the city.

Since the political, ideological, economic and social component was without doubt of crucial importance for the foundation of MACBA, the present writer has attempted in short outlines to analyse the regional and local strategies used at the time to try to promote Catalan historical memory at a national and international level, as well as to set off the development of the sector that has begun a process of consolidation as one of the foundations of the city's economy, that is, the tourist industry.

The Richard Meier architectural design started to be given concrete shape in September 1990; the Museum was opened to the public at the end of 1995, although in the following months the visitors could admire nothing but the architecture, for the museum was empty for seven months after the official opening until the first set-up containing 18 works of art was produced. And while the choices of site and architect were not in doubt from the very beginning, the museological programme and the artistic project of the Museum developed on their feet, as it were, and during the first five years of the operations were much modified, depending on the administration of the day.

Today's reputation and museum orientation are to be credited to its third director, Manuel Broja-Villel, who took the helm in 1998 and created the MACBA model. Turning his back on the dominant MoMA pattern from New York with its 1930s-created chronological, linear and progressive concept and, on the other hand, the Guggenheim-type marketing approach, which appeared in the 1980s, when culture started to be globalised and spectacularised, Borja-Villel determined on an alternative reinterpretation of art after 1945.

Wanting to turn the Museum into a "space for debate and conflict", he took up a critical attitude to the tradition of modern art institutions, pondering over the role of a museum within the society in which it operated.

MACBA has no permanent display in the usual meaning of the phrase, but at regular intervals represents its collection in terms of theme, the emphasis most often being on the most recently bought works, and their connection with the rest of the holdings. These set-ups are thus usually not chronological; rather, they conceptually reinterpret past events in their interaction with the present.